

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra

Ügyszám: SZJSZT 39/2002

A megbízó által feltett kérdések:

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület álláspontja szerint a ... Üzletház Szórakoztató Központot hirdető óriásplakátok, illetőleg az internetes honlap vonatkozó oldalai a Flintstones rajzfilm jellegzetes karakterei és környezete át- vagy feldolgozásának, illetve felhasználásának minősül-e? Ha igen, akkor miért?
2. Szerzői jogi szempontból van-e egyéb olyan körülmény, amely problematikussá teszi az Üzletház Szórakoztató Központ hirdetéseit a jelen ügyben?

Az eljáró tanács véleménye:

Ad 1. a) 1. Az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott dokumentumok alapján megállapította, hogy az Üzletház Szórakoztató Központ azon az óriásplakáton, amelynek a fényképét az iratokhoz becsatolták, valamint internetes honlapjának azokon az oldalain, amelyeknek a kinyomtatott másolatai ugyancsak megtalálhatók az iratok között, olyan figurákat és az azokhoz tartozó olyan környezeti elemeket használt fel, amelyek a Flintstones filmsorozatban szereplő figurák – Frédi (az eredeti angol változatban: Fred) és Vilma (Wilma) – és azok környezeti elemei átdolgozott (adaptált) változatának felelnek meg.

2. A fentiek gyakorlatilag bárki részéről „ránézésre” is megállapíthatók a kérdéses rajzokról szerethető összbenyomás alapján. A figurák és a környezeti elemek nem pusztán másolatai az említett rajzfilmsorozat figuráinak és környezeti elemeinek, de egyenként és egymáshoz fűződő kapcsolatukat is tekintve nyilvánvalóan az előbbieken alapulnak, mégpedig úgy, hogy azok elkészítéséhez nemcsak az alapul szolgáló ötleteket vették át, hanem nagymértékben azok konkrét, azonosítható kifejezési módját, formáit is. Úgy tűnik, mintha vagy emlékezetből próbálták volna megformálni a közismert Flintstones figurákat és a sorozat tipikus környezeti elemeit, vagy pedig tudatosan valami nem teljesen azonosat, de mégis felismerhetően hasonlót kívántak volna létrehozni.

3. A fentiekben leírt összbenyomást a részletesebb elemzés is alátámasztja. Az eljáró tanács különösen a következőket kívánja kiemelni.

4. A Frédinek megfelelő figura az óriásplakáton és az internetes oldalakon valamivel kövérebb, mint a filmsorozatban, nem ugyanolyan a hajviselete, a ruházatában is vannak kisebb, eltérő vonások (például nyakkendő helyett egy pánt szerepel), továbbá a szeme is pontszerű, s nem körülrajzolt, mint a rajzfilmben. Ám a figura lényeges vonásai és azok kifejezési eszközei egybeesnek vagy legalább is eléggé közeli és erős azonosságot mutatnak ahhoz, hogy határozottan megállapítható legyen: lényegében a filmbeli figura egyfajta változatáról van szó. Így például, csak a kövérség, pocakosság mértéke különbözik, az

mindkét figurának jellemzője, s derűs, személyiséggel jár együtt. A reklámanyagban szereplő figura, a kifejezési eszközöket is ide értve (ld. például a vidámságot tükröző jellegzetes, „frédis” „felvágott” száját) megfelel Frédi lényeges vonásainak. A krumpliorr és a láb, valamint a lábfej frontális, „terpeszállás”-szerű megjelenítése ugyancsak azonos módon fejezi ki a figura „mackós” jellegét. A ruházat tipikus elemeinek a megformálása is kész Flintstones-elemeken alapszik; mint például a foltos állatbőr és a gombot helyettesítő, szinte teljes egészében azonos rajzolatú keresztbe tűzött csont.

5. Vilma kicsit csúnyább, pisze orr helyett neki is inkább krumpliorra van, s a ruházatában és hajviseletében is vannak eltérő elemek. A hasonló elemek is épp így jelen vannak azonban (mint például a tépett végű szoknya, a nem öt újjban végződő lábfej, a gömbökből álló nyakék (mintha azt egyszerűen csak másként, nem a nyaka köré tekerve, hanem lelógatva, vette volna fel).

Legalább annyira lényeges azonban az, hogy a „frédis” alakkal együtt megjelenve, nyilvánvaló, hogy ők ketten Frédinek és Vilmának felelnek meg. A filmben egy kislány is tartozik ehhez a családhoz, eredeti angol nevén „Pebbles”. Hogy a Frédi-család teljes legyen, a reklámanyagokon is szerepel egy hasonló korú kislány (akinek az alakja elnagyoltabb, inkább csak a filmbeli család „struktúrájának” való megfelelés szempontjából van jelentősége).

6. A környezeti elemek és használati eszközök még egyértelműbbé teszik, hogy a Flintstones filmekből vett jelenetek némileg adaptált változatáról van szó. A reklámbeli kőkorszaki család otthona (barlangja) a filmben felhasznált kifejezési formákból építkezik (az ablak például szinte azonos kivágású, s azon, egy keresztbe tett rúdon, ugyanúgy foltos állatbőr lóg, mint a filmsorozat egyes jeleneteiben). Frédi „flintomobilját” és a reklámanyagokban szereplő „járgányt” is számos azonos vagy erősen hasonló kifejezési eszköz jellemzi. Mindkettőnek hasonló az alakja, felépítése, kőből készült hengereken gördülnek, s mindkettő épp olyan „szellős”, abból adódóan, hogy nincs oldaluk egyik irányban sem, hanem csak rudak tartják a tetejüket.

b) 1. Az eljáró tanács a következő kérdéseket vizsgálta különösen: (i) nem csupán azoknak az általános ötleteknek a felhasználásáról van-e szó, amelyekre a Flintstones-sorozat épül (figyelemmel az Szjt. 1. §-ának (6) bekezdésében foglalt rendelkezésre, amely szerint az ötletek (elvek, elgondolások, stb.) nem lehetnek a szerzői jogi védelem tárgyai); (ii) átdolgozás valósult-e meg, s annak engedély nélküli voltánál fogva megsértették-e az Szjt. 29. §-ában rögzített átdolgozási jogot; (iii) milyen megítélés alá esik a vizsgált eset az Szjt. 16. §-ának (3) bekezdésében foglaltak szempontjából (amely a művekben szereplő jellegzetes és eredeti alakok kereskedelmi hasznosításáról szól); és (iv) nem minősíthető-e a Flintstones-figurák átdolgozott változatainak a megjelenítése olyan paródiának vagy karikatúrának, amely esetleg szabad felhasználás körébe tartozhat.

2. Az első kérdésre határozott nemmel kell válaszolni, hisz a fenti a) részben foglaltak egyértelműen mutatják, hogy a felhasználás messze túlment az ötletek szintjén és kiterjedt a konkrét, azonosítható kifejezési elemekre és az azokból felépülő összképre is.

3. Ebből következik, hogy a második kérdés igenlő módon válaszolandó meg. Tipikus átdolgozásról van szó, amely kiterjed Frédi és Vilma alakjaira, a családjuk egészére, a környezetük elemeire és az általuk használt eszközökre is. Az, ami megjelenik az óriásplakátokon és az internetes oldalakon nem más, mint a Flintstones-sorozat egy-egy jelenetét idéző átdolgozás (az átdolgozás minden szokásos vonásával; így különösen azzal,

hogyan az eredeti mű felismerhető és az átdolgozott mű lényeges vonásait tükröző elemei mellett újak is jelen vannak). Az Szt. 29. §-a szerint a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. A megkereső által csatolt bizonyítékok azt valószínűsítik, hogy ebben az esetben az átdolgozást engedély nélkül végezték el.

4. Az Szt. 16. §-ának (3) bekezdése így rendelkezik: „A szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének a kizárólagos joga is.” Ez a rendelkezés lényegében értelmező jellegű és aligha tekinthető olyannak, mint amely kiterjesztené (vagy esetleg szűkítené) a szerzői jognak az Szt. 1. §-ában meghatározott védelmi körét. Jellegzetes és eredeti alakról van szó, nem pedig valamilyen pusztán ötletéről arra vonatkozóan, hogyan lenne megformálható egy alak. Az ilyen alak egy védett mű ugyancsak védett egyéni, eredeti szerves részének számít. Ha egy újabb műben változtatás nélkül használják fel, a többszörözés és az átdolgozás sajátos ötvözetéről van szó (amelyben azért az átdolgozás mozzanata dominál, hisz még akkor is, ha az alak – például egy rajzfilm-figura – minden vonásában azonos is marad, más cselekménysorozat részévé válik, többé-kevésbé más környezetben jelenik meg). Kétségtelen, hogy Frédi és Vilma a Flintstones-sorozat jellegzetes és eredeti alakjai. Mint a fentiek mutatják, a Bevásárló- és Szórakoztató Központ reklámanyagaiban nem pontosan úgy jelentek meg, mint a filmsorozatban, hanem az átdolgozott formában. Hasznosításuk egyértelműen kereskedelmi célú volt. Úgy is felfogható ezért, hogy a felhasználás az Szt. 16. §-ának a (3) bekezdésébe is ütközött. Helyesebbnek látszik azonban ezeket olyannak tekinteni, mint amelyek lényegében a fentiekben kifejtett – és az említett alakok környezetét és használati eszközeit is magában foglaló – jelenetek átdolgozásként való megjelenítésének részét alkotják.

5. Arra vonatkozóan, hogy milyen esetekben lehet egy más mű alapján készült paródiát vagy karikatúrát szabad felhasználásnak, új önálló mű létrehozásának, vagy éppen átdolgozásnak tekinteni, nincs részletesen kimunkált bírói gyakorlat hazánkban. Az eljáró tanács úgy találta, hogy az adott ügy nem kívánja meg e kérdés minden részletre kiterjedő elemzését. Egyszerűen azért nem, mert a Flintstones-figurák és azok környezetének a vizsgált felhasználása nem nyilvánvalóan felelt meg a paródia és a karikatúra alapvető funkciójának és fogalmi elemeinek. Nem arról volt ugyanis szó, hogy stíluselemeket vagy vonásokat eltulozva valamely művet vagy valamely szerző alkotásainak jellegzetes vonásait mutatták volna be az ilyenkor szokásos humoros módon, s ahogy az lenni szokott, jobbra összekacsintó rokonszenvvel, vagy néha az igazi bírálat, illetve a lesújtó kritika szándékával, hanem egyszerűen kereskedelmi célokra használták fel az amúgy is humoros figurákat, a paródiákat és a karikatúrákat *sine qua non* alapvető funkcióinak teljes hiányában, pusztán kereskedelmi célból.

c) Az 1. alatti kérdés ugyan csak az óriásplakátokra és a honlap-oldalakra vonatkozott, ugyanezeket lehet megállapítani a szórólapon ábrázolt azokról a jelenetekről is, amelyek ilyenként azonosítva az iratok között fellelhetők.

ad. 2.: 1. Az Szt. 4. §-ának (2) bekezdése szerint, „[sz]erzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása... is, ha annak egyéni, eredeti, jellege van.” A kiemelés az eljáró tanácstól van, s arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy (még ha jogszerű is egy átdolgozás), az eredeti mű szerzőjének a személyhez fűződő és vagyoni jogai is fennmaradnak rá. Ez azt jelenti, hogy (még ha jogszerű is egy átdolgozás), annak engedély nélküli felhasználása az eredeti mű szerzőjének a jogait is sérti.

2. A Flintstones-jelenetek átdolgozásait szórólapokon többszörözték és terjesztették. Ennek engedély nélküli megvalósítása megsértette a Flintstones-sorozat szerzői jogi tulajdonosainak a többszörözési jogát (Szt. 18. §) és terjesztési jogát (Szt. 23. §).

3. Az említett átdolgozásokat óriásplakátok ábrázolták. Ennek engedély nélküli megvalósítása megsértette a szerzői jog tulajdonosok kiállítási jogát. Az Szt. 69. § (2) bekezdése szerint a „[k]épzőművészeti... alkotás kiállításához a szerző beleegyezése szükséges.” Mint ahogy az Szt. 1. §-ának (3) bekezdése kimondja, „[a] védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől”. Ezért nem kétséges, hogy az átdolgozásnak számító rajzok képzőművészeti alkotásoknak minősülnek. A törvény említett rendelkezése nem szűkíti le a „kiállítás” fogalmát. Aligha állítaná valaki, hogy egy igazi magas művészi értéket képviselő festménynek egy bevásárlóközpontban való közzététele nem esik a kiállítás fogalma és a kiállítási jog alá csak azért mert azt nem egy kiállító teremben történik. A jogi helyzeten pedig nem változtat az alkotás alacsonyabb színvonala.

4. Az átdolgozásokat az Üzletház és Szórakoztató Központ honlapján az internet útján is közzétették. Ez a felhasználás, engedély hiányában, az Szt. 26. §-ának (8) bekezdésébe ütközött. E rendelkezés így szól: „A szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét – másként, mint sugárzással vagy a (7) bekezdésben szabályozott módon (vagyis saját műsor kábel útján való, nem-interaktív közvetítésével) – a nyilvánossághoz közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. E joga kiterjed különösen arra az esetre, amikor a művet vezeték útján vagy bármilyen más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.” Az utóbbi mondat a műveknek az internet útján való interaktív módon való hozzáférhetővé tételét írja le.

Budapest, 2003. január 15.

id. Dr. Ficsor Mihály
a tanács elnöke

Kézdi-Kovács Zsolt
a tanács előadó tagja

Jankovics Marcell
a tanács szavazó tagja